

УДК 37.091.4 Сухомлинський

І. М. Карпенко

КАТАРСИЧНА ПЕДАГОГІКА ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО

Бурхливі події в житті українського суспільства останнього десятиліття (2004 – 2014 рр.) свідчать, з одного боку, про глибоку економічну, політичну, духовну кризу, а з іншого – про необхідність пошуку нових історичних цілей та перспектив його подальшого розвитку. Головним змістом цих пошуків є подолання застарілих, віджилих світоглядно-культурних орієнтирів і вироблення більш прогресивних з метою цілісного, перш за все духовного, очищення, ускладнення та піднесення соціальних суб'єктів усіх рівнів.

Для характеристики зазначеного явища в сучасній науці використовується поняття „духовний катарсис”. З урахуванням досліджень представників різних наук – філософії, культурології, етики, естетики, педагогіки, психології, соціології, медицини тощо – ми пропонуємо авторське визначення ключового поняття. Отже, катарсис – це цілісний, насичений, динамічний стан соціальних суб'єктів, що виражає найвищий ступінь їх духовної організації внаслідок очищення, ускладнення і піднесення їх цілей, цінностей та ідеалів до рівня соціально значущих, національних, загальнолюдських. Ми розуміємо духовне очищення як позбавлення суб'єкта від негативних проявів свідомості, емоційної сфери та поведінки. Духовне ускладнення передбачає внутрішню змістову та структурну перебудову свідомості, почуттів та поведінки особистості за рахунок введення нових елементів і зв'язків у її соціокультурний досвід. Духовне піднесення означає свідомий, сильномотивований вибір суб'єктом значущих цілей, цінностей та ідеалів і послідовну їхню реалізацію у власному житті і діяльності.

У своєму розумінні сутності духовного катарсису ми спираємось на роботи таких вчених, як Е. Ардаширова, О. Арсеньєв, М. Бахтін, Н. Берхін, Л. Виготський, А. Глюксман, Г. Горбуліч, Н. Джинджихашвілі, І. Ільїн, Л. Левчук, Д. Лукач, В. Семенов, В. Сергєєва, І. Сілютіна, Т. Флоренська, В. Франкл, Й. Хейзинга, А. Швейцер, Н. Шкуратова, Г. Шингаров.

Педагогічна система В.О. Сухомлинського цілком справедливо характеризується дослідниками його творчості як гуманістична, демократична, національна, ноосферна, людинотворча тощо. Але поза увагою наукового загалу залишається до цих пір її катарсична сутність, спрямованість на а) духовне очищення людини від низького, злого, деструктивного, б) ускладнення новим, творчим, неповторним, в) піднесення великим, добрим, значним. На наше переконання, саме ідею духовного катарсису необхідно теоретично осмислити, узагальнити

та практично впровадити в навчально-виховний процес сучасної школи. На жаль, не зважаючи на те, що педагогічна система В. О. Сухомлинського має яскраво виражений катарсичний зміст, а сам він є одним з головних творців радянської виховної катартики, це питання ще жодного разу не було предметом спеціального наукового дослідження.

Мета нашої статті – розкрити погляди В. О. Сухомлинського на виховання як на духовний катарсис особистості.

Перш ніж перейти до розгорнутого аналізу катарсичної педагогіки В. О. Сухомлинського, необхідно викласти декілька важливих загальних положень.

1. У теоретичних роботах В. О. Сухомлинського ми не знайдемо всебічного, повного, вичерпного визначення поняття духовного катарсису, яке дається зараз з урахуванням розвитку сучасної психолого-педагогічної науки та соціально-історичної практики.

2. Складові частини (фази) духовного катарсису – очищення, ускладнення, піднесення – жодного разу не зустрічаються в роботах В. О. Сухомлинського в одному педагогічному дискурсі: вони подаються начебто відокремлено одна від одної: або очищення, або ускладнення, або піднесення суб'єкта.

3. Однак всі складові частини духовного катарсису нерозривно пов'язані в межах загальної педагогічної концепції та педагогічної системи В. О. Сухомлинського: можна сказати про цілісне існування та виявлення в них і духовного очищення, і духовного ускладнення, і духовного піднесення особистості.

4. В. О. Сухомлинський намагався строго розрізнити типи духовного катарсису за основними видами діяльності учнів: пізнавальний, трудовий, творчий, естетичний, моральний, комунікативний. Хоча дуже часто вони зливаються у практиці виховання і начебто проникають у зміст один одного, обмінюються своїми специфічними рисами („краса праці”, „творче пізнання”, „труд душі” тощо).

5. В. О. Сухомлинський розкрив зміст духовного катарсису, пов'язаного з соціальними суб'єктами різного рівня: людства (загальнолюдський катарсис), суспільства (суспільний), держави (державний), нації (національний), групи (груповий), особистості (особистісний).

6. В. О. Сухомлинський розробив методику катарсичного виховання, поклавши в її основу збагачення учнів різними видами катарсичної діяльності (пізнавальна, трудова тощо) та оволодіння змістом духовного катарсису соціальних суб'єктів різного рівня (людство, суспільство та ін.).

7. В. О. Сухомлинський довів на практиці, що катарсична діяльність є найвищим і загальним провідним видом духовної діяльності

школярів будь-якого віку, життєвого досвіду та рівня розвитку, оскільки справляє цілісний вплив на цілісну особистість.

8. Цілісність катарсичного впливу полягає в одночасному задіянні всіх сфер особистості – інтелектуально-розумової, потребово-мотиваційної, емоційно-вольової, операційно-практичної.

9. Цілісність особистості виявляється у її духовно-практичній готовності до здійснення очищення, ускладнення та піднесення в усіх сферах життя і діяльності – суспільній і особистій, трудовій і пізнавальній, моральній і естетичній тощо.

В. О. Сухомлинський ідею про духовне очищення, ускладнення і піднесення людини з метою її ефективного виховання вважав настільки важливою, що прямо вказав на необхідність її теоретичної розробки і практичного використання. „В арсеналі релігійного виховання цій формі впливу на людину надається дуже великого значення. Постає питання: чому не повинні використовувати цю форму у своїх цілях ми?” [1, с. 113]. В іншій роботі він висловився ще більш чітко і ясно: „Піднесення людини – ось мета і шлях” [2, с. 465].

Ідея педагогічного катарсису, тобто організації виховання як духовного очищення, ускладнення та піднесення особистості, була глибоко осмислена та вистраждана В. О. Сухомлинським на основі аналізу власного і колективного досвіду. Ця „велика педагогічна ідея” стала головним „педагогічним переконанням” усього вчительського колективу Павлівської середньої школи: „дитячий колектив лише тоді стає виховною силою, коли він підносить кожну людину, утверджує в ній почуття власної гідності, поваги до самого себе. ... Усі наступні роки моєї виховної роботи були, по суті, роками турботи про піднесення людської гідності дитини, підлітка, юнака, дівчини. На цьому будувалися й нині будуються взаємини в колективі. Завданню піднесення людини я завжди прагнув підпорядкувати життя дитячого колективу як часточки суспільства. Цьому самому завданню підпорядковувалась творчість дітей, розвиток їхніх задатків, здібностей, обдарувань” [3, с. 93].

У широкому суспільному аспекті духовний катарсис є, по-перше, стратегічна мета виховання особистості та розвитку духовної культури суспільства; по-друге, загальний критерій в оцінці рівня розвитку духовної культури та ефективності виховного впливу на людську особистість; по-третє, головна вимога до змісту навчально-виховного процесу та підготовки особистості до життя і діяльності в суспільстві; по-четверте, перспективний стимул до подальшого розвитку духовної культури і системи виховання у відповідності до найвищих критеріїв; по-п'яте, інтегративний засіб взаємного духовного збагачення та зближення різних народів, цивілізацій і культур.

У педагогічному аспекті духовний катарсис, з одного боку, є важливою соціокультурною абстракцією, яка пов'язана з ідеєю всебічного, гармонійного розвитку людської особистості з точки зору його найвищої якості. З іншого боку, духовний катарсис – це цілком

конкретний прояв цілісної духовної трансформації особистості внаслідок переходу до іншої, вищої системи мислення, почуттів і поведінки.

У прикладному плані духовний катарсис реалізується через спеціально організовану, цілеспрямовану навчально-виховну діяльність, у зміст і структуру якої „вбудовуються” як системоутворюючі елементи певні думки, переживання, вчинки, дії, що ведуть школярів до духовного очищення, ускладнення й піднесення.

Оскільки катарсична навчально-виховна діяльність відрізняється рисами навмисності, організованості, цілеспрямованості, структурованості, то й вимагає від вчителів і вихователів спеціальної методичної, психологічної, моральної підготовки. З боку учнів така діяльність характеризується інтелектуальною та духовною трансценденцією, пов'язаною із зануренням у чужий світ життя, діяльності та людських стосунків, розумінням і засвоєнням іншої системи цінностей та ідеалів.

У реальній практиці виховання сама особистість і процес її формування штучно діляться на частини. І тільки катарсис забезпечує збереження цілісної особистості й цілісності виховного впливу одночасно на рівні свідомості, почуттів і поведінки. Крім цього, саме в педагогічному аспекті реалізується одночасне, цілісне виявлення усіх трьох складових духовного катарсису (очищення, ускладнення та піднесення особистості).

Духовний катарсис переживається тоді, коли: людина сприймає себе невід'ємною складовою частиною суспільного цілого, відчуває з ним постійний духовний зв'язок, переживає суспільне життя та історію як явища власної біографії і особистої долі, пишається своїм громадянством і соціокультурною ідентичністю, докладает зусиль до покращення умов суспільного існування, сповідує активну життєву позицію. Саме на формування потреби та здатності до духовного катарсису необхідно спрямувати діяльність школи. „Неможна допустити, – говорив В. О. Сухомлинський, – щоб усе духовне життя школи не було глибоко просякнуте схвильованим пізнанням шляху нашого народу до щастя, щоб пульс духовного життя школи й кожної людини, яку ми виховуємо, не відбивав турбот, тривоги, хвилювань Вітчизни. Один з найскладніших секретів виховання полягає в тому, щоб думки про всенародне стали для людини якомога раніше глибоко особистою турботою. Я вбачаю мистецтво і майстерність виховання в тому, щоб маленька людина жила в світі високих ідей і завдяки цьому усвідомлювала свою велич і справді ставала великою” [4, с. 228].

Суспільству, що розбудовується на засадах демократії та гуманізму, потрібна катарсична школа. Врешті-решт, після закінчення школи знання забуваються, але пережитий у школі духовний катарсис залишається в людині назавжди. Цей катарсичний вектор духовної культури закладається і в навчальному, і у виховному процесах, і у школі, і за її межами, на уроках гуманітарного і природничого циклів.

„Істина виховує лише тоді, коли є певне ставлення до неї. Знання перестають виховувати, коли вони звільняються від напруги людських пристрастей і не несуть у собі духу боротьби. Вихователю, бійся холодних, „інформаційних” істин. Знання про минуле, сучасне і майбутнє Вітчизни повинні бути сповнені трепету особистих почуттів і переживань людини – тільки за цієї умови камені історії оживають...” [4, с. 228].

На уроках не можна тільки вчити, але не виховувати. І справа навіть не в тому, що знання іноді засвоюються формально, тобто не усвідомлюються: погано те, що дитина вчиться розуміти, але не вчиться переживати, вважав В. О. Сухомлинський. Наприклад, ігнорування виховних можливостей навчання фізики „часто виявляється вже в тому, що вчитель, формуючи у свідомості учнів уявлення про явища і закономірності навколишнього світу, не пробуджує почуття гордості за сили людського розуму” [4, с. 99].

Вчителі Павлівської середньої школи намагалися будувати процес навчання так, щоб не тільки забезпечити пізнання учнями явищ і закономірностей соціального й природного світу, а й викликати у них певне ставлення до різних явищ життя. Саме у світоглядній стороні, в моральному переломленні знань полягає катарсичний потенціал навчально-виховного процесу. Пізнавальний катарсис формує свідомі ідейні позиції учнів, готує до активного життя у суспільстві, до його творчого перетворення в інтересах людини. Загалом, „знання стають переконаннями тоді, коли вихованець готовий активно діяти відповідно до тих істин, у справедливості яких він не сумнівається, а діяльність стає для нього потребою” [4, с. 103].

Одним із суттєвих проявів духовного катарсису є високий рівень складності навчального процесу, постійна підтримка з боку вчителя інтелектуального зростання учнів, розширення сфери прояву ними власних здібностей та уподобань. Тут важливо знайти оптимальне поєднання можливого і бажаного, тобто того, що вимагає розумового та практичного ускладнення школярів, виходу за межі вже досягнутого і зрозумілого. Дитина повинна постійно перебувати у русі до нових успіхів, які закладаються у більш складній програмі навчання та розвитку. „До майстерності виховного впливу особи вихователя на колектив і особу вихованця можна прийти лише тоді, коли на уроці між обов’язковими знанням і тим, що виходить за межі програми, немов перекидається місток, і вихователю веде свого вихованця по цьому містку. На елементарні знання, які даються учням на уроці, я дивлюсь, як на зернятко, з якого виростає могутня поросль думки, даючи багатий урожай – жадобу пізнання, прагнення бути розумнішим, розвинутішим, духовно багатим” [4, с. 560 – 561].

Таким чином, пізнавальний катарсис учнів проектується вчителем, закладається у зміст і форми навчального процесу, але має на меті вихід у сферу позашкільного життя і діяльності, самостійного

самоствердження особистості. Пізнавальний катарсис повинен бути – реально стає – невинним і безперервним, бо закладає основи постійного ускладнення новим і піднесення важким, які перетворюються у глибоку духовну потребу молоді людини.

На думку В. О. Сухомлинського, вчитель-предметник у тій мірі є вихователем, у якій він формує катарсичні настанови учнів, готує їх до здійснення багатогранної катарсичної діяльності: „Я вважаю, що педагог стає світочем знань – і через це вихователем – за умови, якщо вихованцеві хочеться знати незрівнянно більше, ніж він узнав на уроці, і це бажання стає одним з головних стимулів, що спонукають виховання до навчання, до оволодіння знаннями” [4, с. 561].

Формування загальної катарсичної культури починається із засвоєння катарсичних ідей, що складають основу катарсичної свідомості. Специфіка дитячої свідомості полягає в її образно-емоційній природі і в таких же формах виявлення. Це дозволило В. О. Сухомлинському стверджувати: „Досвід виховної роботи упевнив мене в тому, що найскладніші ідеї і поняття можна донести до свідомості дитини, якщо втілити їх в яскраві образи” [5, с. 65].

Поєднання змісту виховання з естетичною формою є однією з головних вимог катарсичної педагогіки. Світоглядна спрямованість у виховній роботі, безперечно, важлива, „але естетичний бік виховання підкреслюється нами тому, що якраз естетична форма впливу підсилювала переконливість, яскравість думки”, – наголошував Василь Олександрович [6, с. 74].

Катарсичний підхід до формування особистості вимагає зміни розуміння самих основних категорій, що характеризують зміст і сутність цього процесу, – освіченість та освічуваність, вихованість і виховуваність. Особливо важливими є другі члени цих дихотомій – потреба та здатність людини до постійного навчання і виховання протягом життя.

На думку В. О. Сухомлинського, „абсолютно змінилась функція освіченості. Знання потрібні не тільки для праці, але й для багатого, різнобічного, щасливого духовного життя, не пов'язаного безпосередньо з працею” [7, с. 79]. Це стосується й формування виховуваності, тобто „здатності піддаватися різноманітним впливам середовища, колективу, особистості педагога, культурних цінностей, створених суспільством” [7, с. 60].

Внутрішня готовність до навчання і виховання характеризує научуваність і виховуваність, які, в свою чергу, забезпечують оснащеність катарсичної діяльності одночасно у чотирьох аспектах – інтелектуально-теоретичному, потребнісно-мотиваційному, емоційно-вольовому, операційно-практичному.

Всебічний розвиток особистості має смисл саме як всебічний катарсичний розвиток, як формування готовності до всього спектру катарсичних видів діяльності, які здійснюються різними типами

суб'єктів такої діяльності. Важливо те, що В. О. Сухомлинський розглядав „розвиток як результат виховання й одночасно єдність виховання і розвитку, взаємозалежність цих двох найважливіших елементів становлення особистості” [7, с. 60]. „Всебічний розвиток особистості – це створення індивідуального людського багатства, яке поєднує в собі високі ідейні переконання, моральні якості, естетичні цінності, культуру матеріальних і духовних потреб. Міркувати про всебічний розвиток не можна без винятково важливого застереження: справжній всебічний розвиток – це гармонія того, що людина дає суспільству, і того, що вона одержує, споживає” [7, с. 69]. Таким чином, за катарсичним принципом світ культури творить людину, а культура людини творить світ.

Катарсична школа, тобто школа, яка розвиває катарсичний потенціал людини, здатна підготувати її духовно до виконання усіх головних соціальних ролей та функцій у прискореному темпі. Із соціокультурної точки зору духовний катарсис є акселератором суспільного виховання особистості. Безумовно, існують фізична та психічна акселерація, які мають власні специфічні закони і закономірності. Але психофізичне визрівання не просто пов'язане з духовним, моральним, інтелектуальним у просторі та часі. В. О. Сухомлинський був переконаний, що духовний розвиток може прискорювати розвиток психофізичних кондицій людини, випереджати і вести за собою загальний розвиток особистості. „Період визрівання дитячого мозку на фоні інтенсивного, яскравого, насиченого духовного життя дитини здається незбагненним чудом, але це вже не чудо природи, а справді людське чудо” [4, с. 363].

Духовний катарсис є унікальним загальним механізмом соціокультурного розвитку, соціального дорослішання молодої людини. Завдяки духовному катарсису особистість розвивається за прискореним, акселеративним принципом, випереджаючи не тільки свій біологічний вік, але й соціальні обставини. Духовна акселерація особистості відбувається під впливом саме катарсичної діяльності.

Духовний катарсис передбачає вихід, трансцендування особистості за межі власного культурного світу й включення в іншу світоглядну систему, прийняття чужих ціннісних орієнтацій. При цьому важливо підкреслити, що трансцендування зовсім не означає повну відмову від внутрішнього зв'язку з власним, рідним культурним світом. У катарсичному аспекті трансцендування є, по-перше, очищення від вузькості, догматизму й монологізму „особистого” й „національного”; по-друге, ускладнення „свого” за допомогою осмислення „чужого” й „інонаціонального”; по-третє, піднесення до синтезу „свого” й „чужого”, переходу в якісно новий стан світогляду й культури.

Духовний катарсис на особистісному рівні має індивідуальну неповторність, оскільки відбувається на основі попереднього життєвого, культурного досвіду конкретної людини, відбиває особливості її

мислення, психічного складу, морального розвитку тощо. Катарсичний стан може бути спокійним, прихованим, без яскравого зовнішнього вираження, а може бути активним, виявленим у бурхливих емоціях, словах, поведінці. Не зважаючи на ці обставини, про перебіг катарсичного процесу можна судити досить імовірно та прогностично, а його наслідки виявити у довгострокових змінах людської особистості загалом. Таким чином, навіть людина з досить скромним досвідом духовного життя і культури – наприклад, школяр молодшого віку – здатна до переживання катарсису на індивідуально достатньому рівні. Духовний катарсис, що регулярно переживається дитиною в навчально-виховному процесі, набуває особистісно значимого смислу, стає самостійною духовною цінністю, яка спрямовує життя і поведінку школяра відповідно до найвищих суспільних вимог.

Система перспективних ліній, тобто соціально значущих цілей та цінностей, повинна розгортатися перед кожною дитиною, поступово ускладнюючись, захоплюючи її свідомість і надихаючи на життя в ім'я не тільки нинішнього, але й прийдешніх поколінь: „Коли діти почули мою розповідь про те, як через сто років у їх дубовий гай, посаджений на березі річки, прийдуть люди і будуть радіти та насолоджуватись, я побачив у дитячих очах вогники гордості”, – зазначав В. О. Сухомлинський [5, с. 59].

Саме переживання й реалізація звеличених цілей в колективі, тобто груповий катарсис, має найбільш глибокий морально-емоційний вплив на особистість. Індивідуальне переживання начебто підсилюється, вбираючи до свого змісту колективну енергію добра і людяності. „Нехай кожного хвилює радість при думці про те, що ми колективом зробили щось хороше для інших людей. Спільність благородних почуттів – велика сила, яка очищує людину від моральних пороків, допомагає відчувати, що нема в світі більшої радості, ніж радість дружби, товариськості, братства, взаємодопомоги, підтримки” [5, с. 6].

Духовний катарсис стає по-страважньому ефективним засобом виховання та розвитку дитини лише тоді, коли він набирає глибоко особистих, інтимних форм. „Потрібно будь за що пробудити в серці дитини почуття гордості за нашу правду. Нехай не тільки повірить у велич і героїзм людей, завдяки яким смерть стає безсмертям, але й вразиться, затамує подих перед їх мужністю, нехай подумки запитає себе: чи є в мені бодай крупинка благородства, що звеличує людину” [5, с. 63]. Саме за цих обставин, вважав Василь Олександрович, „піднесена ідея стає особистою метою” [6, с. 13].

На завершення зробимо висновок, що всі гуманістичні, демократичні системи виховання, відомі в історії, зобов'язані своєю ефективністю здатності викликати духовне очищення, ускладнення і піднесення особистості. Зусиллями таких педагогів, як В. О. Сухомлинський, радянська школа розробила свою особливу катартику (цілі, зміст, форми та засоби катарсичного впливу).

Сучасне українське суспільство стало на важкий шлях духовного очищення, ускладнення та піднесення. Воно вимагає розроблення власної, національної системи катартики. Наша школа повинна бути катарсичною за цілями та змістом виховання. Аналіз педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського під цим кутом зору допоможе досягти поставленої мети.

Подальшого вивчення вимагають такі аспекти проблеми: методичне забезпечення катарсичної навчальної та виховної діяльності; особливості катарсичного навчання та виховання учнів різного шкільного віку; вплив катарсичних ідей В. О. Сухомлинського на сучасні виховні концепції.

Список використаної літератури

- 1. „Обережно: дитина!“:** В.О. Сухомлинський про важких дітей: тематичний збірник / упоряд. Т. В. Філімонова; за наук. ред. проф. О.В. Сухомлинської. – Луганськ: ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”, 2008. – 264 с.
- 2. Сухомлинський В. О.** Вибр. Твори : в 5-ти т. / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. шк., 1977. – Т. 5. – 639 с.
- 3. Сухомлинський В. О.** Вибр. твори : в 5-ти т. / Сухомлинський В. О. – К. : Рад. шк., 1977. – Т. 3. – 582 с.
- 4. Сухомлинський В. О.** Вибр. твори : в 5-ти т. / Сухомлинський В. О. – К. : Рад. шк., 1977. – Т. 2. – 654 с.
- 5. Сухомлинский В. А.** Трудные судьбы / Сухомлинский В. А. – М.: Знание, 1967. – 79 с.
- 6. Сухомлинский В. А.** Духовный мир школьника (подросткового и юношеского возраста) / В. А. Сухомлинский. – М.: Учпедгиз, 1961. – 223 с.
- 7. Сухомлинський В. О.** Вибр. твори : в 5-ти т. / Сухомлинський В. О. – К. : Рад. шк., 1976. – Т.- 1. –400 с.

Карпенко І. М. Катарсична педагогіка Василя Сухомлинського

У статті розглядаються сутність і завдання катарсичного виховання особистості в контексті педагогічної системи В. О. Сухомлинського. Проблема розкривається на прикладах з досвіду роботи педагогічного колективу Павльської середньої школи та його директора. Доводиться необхідність використання ідей катарсичного виховання В. О. Сухомлинського у сучасній українській школі.

Ключові слова: духовний катарсис, катарсичне виховання, катарсична діяльність.

Карпенко И. М. Катарсическая педагогика Василия Сухомлинского

В статье рассматриваются сущность и задачи катарсического воспитания личности в контексте педагогической системы В. А. Сухомлинского. Проблема раскрывается на примерах из опыта работы педагогического коллектива Павлышской средней школы и ее

директора. Обосновывается необходимость использования идей катарсического воспитания В. А. Сухомлинского в современной украинской школе.

Ключевые слова: духовный катарсис, катарсическое воспитание, катарсическая деятельность.

Karpenko I. M. Catharsis Pedagogics of Vasyl Sukhomlynsky

This article deals with the essence and aims of catharsis education of a personality in context of pedagogical system of V. Sukhomlynsky. The author gives the following definition of the key notion: catharsis is an integral, intensive, dynamic state of a personality that shows the top of his spiritual organization as a result of purification, complication and turning the goals, values and ideals into socially important, national, universal ones. Spiritual purification is considered to be the person's freedom from negative consciousness display, emotional sphere and behaviour. Spiritual complication is inner content and structure reorganization of consciousness, senses and behaviour of a person due to introduction of new elements and links into his sociocultural experience. Spiritual sublimation means conscious strongly motivated choice of important goals, values and ideals and its consequent realization in life and activities.

V. Sukhomlynsky was sure that catharsis activity in particular forms the spiritual person. Spiritual catharsis of a person as a basis of educational process provides its effectiveness. Contemporary Ukrainian school should be a catharsis one in its goals and essence.

Key words: spiritual catharsis, catharsis education, catharsis activity.

Стаття надійшла до редакції 23.12.2013 р.

Прийнято до друку 24.01.2014 р.

Рецензент – д. пед. н., проф. Вакуленко В. М.

УДК 37.091.4 Сухомлинський: 613. 955

М. І. Карпенко

**ФОРМИ ТА МЕТОДИ ВИХОВАННЯ КУЛЬТУРИ ЗДОРОВ'Я
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ
В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО**

На початку ХХІ століття, в умовах розгортання глобалізаційних та інтеграційних процесів рівень здоров'я нації значною мірою визначає її майбутній розвиток, здатність до культурного й духовного вдосконалення. Здоров'я в усіх його вимірах є системною характеристикою й розглядається не тільки як найвища соціальна цінність, але й як потужний чинник соціально-економічного розвитку.